

Felsefi Görüşlerin Işığında Yeni Tıp Etiği Konuları ve Bazı Sonuçlar

NEW SUBJECTS OF MEDICAL ETHICS FROM THE POINT OF VIEW OF PHILOSOPHICAL THOUGHTS AND SOME RESULTS

Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR*

*Prof.Dr., Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji AD Başkanı, BURSA

Özet

Bu çalışmada yeni tıp etiği konularından sözedilmektedir. Ayrıca bazı etik kitaplara değinilmekte ve bazı sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefi görüşler,
Yeni tıp etiği konuları

T Klin Tıp Etiği 1999, 7:41-44

Summary

In this article, new subjects on the medical ethics are emphasised. Moreover, the names of some ethics books are given and some scientific results are obtained.

Key Words: Philosophical thoughts,
New subjects on the medical ethics

T Klin J Med Ethics 1999, 7:41-44

İnsanın kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlaksal davranışları ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen felsefe dalı olan etik'in tıp öğretiminde önemli bir yeri vardır. Bugün tıp etiği konularının çoğalmasında bu konuların etik değerlendirilmelerinin yapılması gerekir. Ayrıca gelişen tıbbi uygulamaların etik açıdan değerlendirilmesinde bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunların incelenmesinde bazı etik ilkeler bir kriter olarak karşımıza çıkmakta ve problemler bu ilkelere göre çözülmektedir (1).

Başlangıç, ilk olan, kendisinden başka birşeyin çıktığı temel, köken, dayanak, temel neden olarak bilinen ilke tıpta da aynı kavramlar içinde yer alır. Bilindiği gibi tıp etiği ilkeleri tıbbi uygulamalarda insana yol gösterirler. Eğer tıbbi eylemler, etik ilkelere uygun bir durumda iseler, etik açısından onaylanırlar. Böylece toplum tarafından da kabul

edilebilirlikleri vardır ve yasalar karşısında da savunulacak durumda olurlar. Etik kararlarda yol göstericilikleri olan tıp etiği ilkeleri her zaman tam bir ölçü olarak görülemezler. Ancak hepimizin bildiği gibi tıbbi problemleri çözerler, etik değerleri saptarlar, tıbbi olgulardaki ikilemleri sonuçlandırır- lar. Tıp etiği ilkeleri iyi olarak algılayacağımız değer ve kavramlardır ve insanların moral dünyasını ve güvenini güçlendirirler. Beauchamp, Childress, Quimby v.bları gibi yazarlara göre bu ilkeler, tıbbi uygulamalar için bir kriter olamazlar ve bazan bir ilke bir diğeri ile çelişkiye düşebilmektedir. Ancak tıp etiği ilkeleri yeni bulunmuş felsefi değerler değildir.

Yüzyıllardan beri çeşitli konular altında işlenmektedirler (2-4). Yalnız düşünürlerin ve felsefecilerin değil, aynı zamanda sağlık alanı çalışanlarının kitaplarında zaman zaman değindikleri bu konular son 10-15 yıldır direkt olarak karşımıza çıkmakta ve tıp fakültelerinde deontoloji anabilim dalı adı ile eğitim veren kürsülerimizin ders konularının belli başlılarını oluşturmaktadırlar. Daha önceleri tıbbi deontoloji açısından incelenen çeşitli konular,

Yazışma Adresi: Dr.Ayşegül DEMİRHAN ERDEMİR
Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi
Deontoloji AD, BURSA

bugün aynı zamanda etik yönünden de işlenmektedirler (5).

Yeni Tıp Etiği Konularının Önemi

Bu konuları yeni olarak benimsemek pek de doğru değildir. Ancak bu branşı yeni incelemekte olan araştırmacıların bilmesi açısından vurgulamamız gerekir. Çünkü, bu konular yüzyıllardır etik açıdan inceleniyordu ve etik de insanlık varolduğundan beri vardır. İlkçağların ünlü Yunan hekimi Hipokrat'm etikle ilgili yayınlarında ve Hekim Andında yararlılık ve kötü davranmama ilkeleri vardır. Bugünün hekim andlarında da özerkliğe saygı ilkesi bulunur. Yine 20. Yüzyılda bir örnek olarak Ord.Prof.Dr.A.S.Ünver tarafından yazılmış olan "Tıbbi Deontoloji Derslerinden Kısa Bahisler" adlı kitapta bu ilkelerden söz edilmektedir. Ünver'in bu ünlü kitabının içeriği incelenecek olursa tamamen tıp etiği ilkeleriyle dolu olduğu görülür. Ünver'in bu kitabı, tıp etiği ilkeleri olan yarar sağlama, zarar vermeme, özerkliğe saygı ve adalet ilkelerini bu şekilde bir ayırım içinde vermese de işlemektedir (6). Yine 1975 de yayınlanan Şehsuvaroğlu'nun Tıbbi Deontoloji Dersleri ve A.Erdemir tarafından iki kez yayınlanan Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi kitapları da etik konuları, kitabın deontoloji bölümü içinde verirler. Türkiye'de ayrıca tıp etiği adıyla Türkçe olarak Emine M.Atabek, tarafından 1990 lı yıllardan önce bir kitap yayınlandı. Yine son on yıl içinde Ankara Tabip Odası tarafından Etik Bunun Neresinde ve B.Arda, Y.Oğuz ve S.Pelin tarafından da Deontoloji Ders Notları adlarıyla etik konuları yeni bir çerçevede işleyen kitaplar yayınlandılar. Ayrıca Türkiye'de İngilizce tıp eğitimine yönelik olarak 1990 dan sonra A.Demirhan Erdemir tarafından Lectures on Medical History and Medical Ethics ve M.Değer tarafından Lectures on Medical Ethics adlı ders kitapları İngilizce yayınlandılar. Ayrıca Dr.Yahya Kıyak'm İngilizce yayınlanan Medical Ethics adlı kitabı önemlidir. Ayrıca yine Zehra Genç ve A.D.Erdemir'in Genetik Problemler ve Etik adlı kitabı da diğer bir etik kitabıdır. Ülkemizde bu alandaki yayınların yeni yeni çoğalmaya başlaması da üzüntü vericidir. Dünyada son 30-40 yıldır bu tıp yayınlar pek çoktur ve birçok üniversitede etik merkezleri vardır.

Yine 2000 yılının başlarında yayınlanacak olan Klinik Etik ve Tıp Etiği kitaplarında da bu konular çok detaylı işlenmektedir.

2000 yılının başlarında çıkarılması düşünülen Tıbbi Etik ve Klinik Etik adlı kitaplar hem bu konuları kapsamaları, hem de değişik üniversitelerin tıbbi etik öğretim üyeleri tarafından yazılmakta olması nedeniyle çok büyük önem taşımaktadırlar. Böylece tıp fakülteleri arasında tıbbi etik alanında bir öğretim birliğine de varılmış olacaktır. Bu kitaplar bir textbook özelliğinde, kalıcı, kuşaklar boyu sürecek öğretim ve araştırma eserleri olacaktır. Gerekirse ileride bu kitaplar İngilizceye de çevrilebilir. Klinik Etik ise İngilizce literatürde görmediğimiz Türkiye'de ve dünya'da ilk kez yazılacak olan bir kitaptır.

Bugün Tıbbi etik alanındaki konuların belli başlıları şunlardır: 1) Tıp Etiğinin Evrimi, 2) Tıbbi Deontoloji ve Tıp Etiği Anlamları, Ayrıcalıkları, 3) Tıp Etiği İlkeleri, 4) Etik Kurallar, 5) İnsan Hakları, 6) Hasta Hakları, 7) Hasta Yakını Kavramı ve Etik, 8) Aydınlatılmış Onam ve Sorunları, 9) Hekim Sorumluluğu, 10) Hekim Hakları, 11) Hekim-Hasta İlişkileri, 12) Hekim Görevleri, 13) Elekimlikte Şarlatanlık, 14) Hekimlikte Konsültasyon, 15) Tıbbi Gizlilik (Sır), Bilgisayar ve Sır, 16) Tıbbi Raporlar, 17) Ötanazi ve Etik Sorunlar, 18) Aids ve Etik, 19) Organ Transplantasyonu ve Etik, 20) Terminal Dönemdeki Hastaya Yaklaşım ve Etik, 21) İlaç Bağımlılığı ve Etik Sorunlar, 22) Reçete ile İlgili Etik Sorunlar, 23) Tıbbi Denemeler ve Etik, 24) Üretim Fonksiyonu ile İlgili Tıbbi Uygulamalar ve Etik, 25) Genetik Sorunlar ve Etik, 26) Organizmaların Klonlanması ve Etik, 27) Hibernasyon ve Etik, 28) Hastane Yönetimi, Hasta Hakları Açısından Hastanelerde Yönetim Etiği, 29) Sağlıkla İlgili Uluslararası Bildirgeler, 30) Araştırma Etiği, 31) Etik kurullar, 32) Tıp Etiği Eğitimi, 33) Tıpta Estetik ve Etik Açısından Önemi, 34) Alternatif Tıp.

Klinik Etik konularına ise, klinikle ilgili bazı giriş konular yanında bütün kliniklerin kendi özel etikleri girmektedir. Bu kliniklere ait etik konuların bellibaşlıları şunlardır: 1) Mikrobiyoloji ve Enfeksiyon Hastalıkları ve Etik, 2) Biyokimya ve Etik, 3) Göğüs Hastalıkları ve Etik, 4) İç Hastalıkları: Bu anabilim dalı bazı bilim dallarına ayrılır: a) Gastroenteroloji ve Etik, b) Onkoloji ve Etik, c) Nefroloji

ve Etik. d) Hemotoloji ve Etik. 5) Kardiyoloji ve Etik. 6) Çocuk Sağlığı ve Etik. 7) Nükleer Tıp ve Etik. 8) Psikiyatri ve Etik. 9) Radyodiagnostik ve Etik. 10) Radyasyon Onkolojisi ve Etik. 11) Nöroloji ve Etik. 12) Dermatoloji ve Etik. 13) Fiziksel Tıp ve Etik. 14) Adli Tıp ve Etik. 15) Kulak, Burun, Boğaz ve Etik. 16) Göz Hastalıkları ve Etik. 17) Üroloji ve Etik. 18) Ortopedi ve Etik. 19) Genel Cerrahi ve Etik. 20) Patoloji ve Etik. 21) Göğüs, Kalp, Damar Cerrahisi ve Etik. 22) Çocuk Cerrahisi ve Etik. 23) Nöroşirürji ve Etik. 24) Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi ve Etik. 25) Kadın Hastalıkları ve Doğum ve Etik. 26) Anesteziyoloji ve Etik. 27) Ağrı ve Etik. 28) İlk ve Acil Yardım ve Etik. 29) Aile Hekimliği ve Etik.

Kuşkusuz bütün bu kliniklerdeki hasta ve hekim arasındaki ilişkileri saptayan etik kuralları o kliniğin uzmanının bir tıbbi etik uzmanı veya öğretim üyesi ile beraber hazırlaması gerekir. Çünkü ne tıbbi etikçi, o klinikteki olayları klinik uzmanı kadar bilebilir, ne de klinikçi, etik bilgileri etik uzmanı kadar anlayabilir. Bu bakımdan bir işbirliğine gerek vardır ve Klinik Etik Kitabının hazırlanması da böyle bir kolektif çalışma ile olmaktadır (7).

Daha önce belirttiğimiz yeni tıp etiği konuları arasında etik kurullar, Aids ve Etik, Genetik Sorunlar ve Etik, Hibernasyon ve Etik gibi konular bulunur (8-11). Özellikle bunlar arasında Genetik Sorunlar ve Etik ve Hibernasyon ve Etik çok yeni sayılabilecek etik konular vardır. Özellikle Hibernasyon ve Etik belki de ancak hayalimizde canlandıracağımız ileriye ait olan ve şifasız hastalıklı insanların önce dondurulması ve sonra belli vücut ısısına getirerek yeniden canlandırılması olan bir konunun ahlaki yönleridir (12) Bugün Amerika'da bulunan bazı dernekler de şifasız hastalıklı insanları dondurarak belli bir süre sonra, hastalık geçince canlandırma operasyonu yapmak için bazı çalışmalar uygulamaktadırlar. Ancak insanları aşırı soğutma metodları ile dondurarak yaşamlarını sürdürmek hayalleri bugün için henüz gerçekleşmemiştir ve etik açısından da bazı sakıncaları olabilecektir. Ancak bu problemin de ileride çözümlenebileceği sanılmaktadır. Bazı varlıklı ve iyi yönde düşünen insanların, ölümlerine neden olan hastalığı tedavi edecek ve onları yaşama döndürecek olanakların bulunabileceği güne kadar ölürlük olmaz dondurulmaları ve hastalığın çaresi bu-

lununca da tekrar canlandırılmaları etik yönden bazı sorunları da yanında getirir. Bu şekilde ölmüş kabul edilip de dondurulanlar dondurulmuş olmamışlar midir? Yoksa bir ölünün dondurulması mıdır? Ancak biz burada bütün bir organizmadan söz ediyoruz. Çünkü bu tıp ölmüş insanların henüz canlılığım yitirmemiş dokularından hemen alınıp korunulması koşuluyla yararlanılabilir. Bu tıp uygulamalar bugün yapılmaktadır. Organ transplantasyonlarında ölüden organ transplantı yapılabilir. Bu arada bu tıp ölümlerinin dondurulmadan önce beyinlerinin gelecekteki bir diriltme işlemine girişmeye değmeyecek derecede hasar görmüş olmaları olasıdır.

Eğer dondurarak yaşatmada teknik uygulamalar yeniden insan bedeninin çözülerek canlandırılmasına olanak verirse, birtakım sorunlar oluşacaktır. İnsanların belli bir süre dondurularak bekletilmesi büyük masrafları gerektirmektedir. Ayrıca dondurulmuş ve yıllarca dünya yaşamından uzak kalmış bir insanın tekrar canlanınca yeni ve kendi döneminden farklı olan dünya koşullarına adapte olması zordur. Bu durum, böyle bir insanda psikolojik bozukluklar oluşturabilir ve tıp etiği açısından bugün için olumlu bir sonuç olarak görülmemektedir. Donmuş kişiler, dondurulmuş olmamışlar olduğuna göre yasal olarak canlı mıdır? Burada felsefi açıdan kişinin tanımı herkesçe bilindiğine göre dondurulmuş olmamış eğer tekrar canlandırıldığında özbilincini ve kişi oluşumunu da yeniden kazanırsa bunlara dondurulmuş olmeyenler denebilir. Var olmayı isteyebilirle kapasitesine sahip olan her varlık kişi sayılır. Böylece ahlaken önemli olan tüm şeylere de sahip demektir (13). Miras hukuku açısından malları onlar için saklı mı tutulacaktır? Yoksa ailelerine miras mı kalacaktır? Adlan nüfus kütüğünde kalmağa devam eder mi? Ayrıca bunların yanında kişinin dondurulmağa izin verip vermeyeceği konusu da önemlidir. Bugün için bu durum isteğe bağlıdır. Ayrıca çözülmeye onamverine nasıl olacak ve reddedebilme olanağımız olabilecek midir? Bazı etikçilere göre, dondurulmuş insanlara yeni insanlar eklenip durdukça, her çözülmeyi erteleme olayı, o kişinin yeniden canlandırılma şansını kendi döneminden daha da uzaklaştırır ve tekrar gireceği yeni dünyaya uyum sağlamasını zorlaştırır. Ayrıca yeni bulunan bir tedavi yöntemi o sırada yaşamını sürdüren canlılara uygulanır ve olanaklar dondurulmuş olmamışlara yetiş-

mezse, burada adalet ilkesi uygulanmıyor demektir. Ancak hangi grubu önce kurtarmak gerektiği tıp etiğinin çok ileride düşünceğini sandığımız bir konu olacaktır (5).

Bir de tıp etiğinin diğer bir önemli konusu da 1990 lardan sonra gelişen araştırma etiğidir. Tıbbi olgulardaki problemleri istatistiksel olarak inceleyen bu konu istatistiksel değerlendirmelerle karşımıza daha pozitif sonuçlarla çıkmakta ve etik konuların kesinlik kazanmasını sağlamaktadır.

Ayrıca insan klonlanması diye uygulama da yakın bir gelecekte olacaktır. Bu konu da şimdiden etiğin çok yeni bir konusu olarak belirlemektedir. Bu durumun ahlaki açıdan zararlı ve yararlı yönleri de etikde ayrı bir inceleme konusu olmaktadır (14,15).

Sonuç

Tıp Etiği yeni konularıyla kendini 1990'lı yıllardan sonra yeniledi ve hekim-hasta ilişkilerinin daha modern şekilde olmasını sağladı ve hasta haklarını koruyucu bir görevi de üstlenmiş oldu.

KAYNAKLAR

1. Aydın E, Ersoy N. Tıp Etiği İlkeleri, Tıbbi Etik Dergisi 1995; 3(2-3): 48-52.
2. Oğuz Y. Özerkliğe Saygı İlkesi. Deontoloji Ders Notları, Antep AŞ. Ankara, 1996: 35-9.
3. Özsunay E. Alman ve Türk hukuklarında Hekimin Hastayı Aydınlatma Ödevi ve İstisnaları, Türk Hukukunda Hekimin Hukuki ve Cezai Sorumluluğu. Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983: 31-29.
4. Taylor J. The Doctor and The Law. The Medical Protection Society Limited. Great Britain 1970; 137-53.
5. Demirhan EA. Tıbbi deontoloji ve Genel Tıp Tarihi. Güneş Nobel Tıp Kitabevleri. Bursa, 1996: 45-100.
6. Demirhan EA. Lectures on Medical History and Medical Ethics, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 1995: 113-8.
7. Gordon T, Edwards WS. Doktor-Hasta İşbirliği. (Making the Patient Your Partner Communication Skills for Doctors and Other Caregivers, Auburn Flouse. London 1997'den çeviren: Emel Aksoy), Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1997: 30-100.
8. Beauchamp TL, Childress JE. Principles of Biomedical Ethics, Oxford University Press, Oxford, 1994: 120-70.
9. Akarsu B. Mutluluk Ahlakı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998: 3-9.
10. Akarsu B. Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988: 145-8.
11. Akarsu B. Çağdaş Felsefe, İnkılap Kitabevleri, İstanbul, 1998: 7-15.
12. Beckman H, Frankal R. The effect of physician behaviour on the collection of data. Ann Int Med 1984; 101: 692-6.
13. Bird J, Cohen-Cole S. The three function model of the medical interview. Ed.M. Methods in Teaching consultation. Liason psychiatry. Adv Psychosom Med 1990; 20: 65-88.
14. Demirhan EA, Genç Z. Organizmaların Klonlanması ve Bazı Etik Sorunlar. Tıbbi Etik Derg 1997; 5(2): 88-91.
15. Genç Z, Demirhan EA. Genetik Sorunlar ve Etik. İst. 1997, Nobel Tıp Kitabevleri.